

Türk Edebiyatında Elifnâme ve Hüsni'nin Elifnâme'si

[Elifname in Turkish Literature and Elifname of Hüsni]

Orhan KURTOĞLU*

Özet: Klasik edebiyatımızda harflerle ilgili söz hünerlerinden biri de elifnâmelerdir. Hem divan hem de halk edebiyatında kaleme alınan elifnâmeler, çoğunlukla manzum yazılmakla birlikte mensur örneklerine de rastlanmaktadır. Türk edebiyatında Uygur döneminden itibaren örneklerine rastlanan elifnâmeler genellikle dinî ve tasavvufî muhtevalı eser veren sanatkârlarca tercih edilmiştir. Fuzûlî, Muhibbî ve Âşık Paşa gibi Türk edebiyatının büyük şairlerinin yanında edebiyat tarihlerinde haklarında herhangi bir malumat bulunmayan pek çok isim tarafından da bu türde örnekler verilmiştir. Şiir mecmualarıyla ilgili çalışmalar yapıldıkça ve bu mecmuların muhtevaları tasnif edildikçe bu türde yazılmış metinlerin sayısı daha da artacaktır. Bu çalışmada elifnâmeler ile ilgili genel bilgiler verildikten sonra hakkında fazla bilgi olmayan Hüsni mahlaslı şairin terkîb-bend şeklinde kaleme aldığı elifnâmesi değerlendirilmiş ve bu şiirin metni ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Edebî tür, Elifname, Hüsni.

Abstract: One of the verbal skills based on letters in our classical literature is elifname. Although elifnames appearing in both Divan and folk literature are mostly written in verse, there are also examples of prose. Elifnames, examples of which have been found in Turkish literature since the Uighur period, were generally preferred by artists producing works with religious and mystical content. In addition to the great poets of Turkish literature such as Fuzûlî, Muhibbî and Âşık Pasha, examples of this form were given by many names who do not have any information about them in the history of literature. The number of texts written in this form will increase as the studies on poetry 'mecnua's are made and the contents of these are classified. In this study, after giving general information about elifnames, the letter of the poet with the pseudonym Hüsni, who did not have much information, was evaluated and the text of this poem was presented.

Keywords: Literary genre, Elifname, Hüsni.

* Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, orhan.kurtoglu@hbv.edu.tr; orkurt2@gmail.com

Giriş

Türk edebiyatında pek çok örneği görülen elifnâmeler “Mısra veya beyitlerin ilk harfleri alt alta getirildiğinde elif’ten ye’ye alfabetik bir şekilde sıralanan, ekseriyetle aruzun “fâ’ilâtûn / fâ’ilâtûn / fâ’ilâtûn / fâ’ilûn” kalıbıyla ya da 11’li hece ölçüsüyle nazm edilen, gazel, kaside, müseddes gibi farklı şekillerle yazılabilen daha çok dinî ve didaktik konulu olmakla birlikte her konuda örnekleri görülebilen şiirlerdir.” (Öztoprak 2006: 136) şeklinde tanımlanmışsa da bu metinlerin az da olsa mensur örneklerinin (Özkan 2012) mevcut olduğunu belirtmek gerekir.

Türk edebiyatındaki ilk örneği Uygur alfabesiyle oluşturulan (Arat 1991), Anadolu sahasında ise ilk defa Âşık Paşa’da görülen (Demirel 1996) elifnâmelere dikkat çeken ilk araştırmacı Amil Çelebioğlu’dur. Harflerle ilgili yaptığı bir tasnifte elifnâmelere de yer veren Çelebioğlu’na göre bu metinler Türk edebiyatının ortak mahsullerindendir (1998: 605).

Araştırmacıların elifnâme ile ilgili verdikleri rakamlar bu muhtevadaki şiirlerin hem şair hem de okuyucu açısından ne kadar ilgi gördüğünü ortaya koymaktadır. Bu şiirlerden ilk defa bahseden Amil Çelebioğlu’nun “Elif Harfiyle İlgili Bazı Edebî Hususiyetler” başlıklı çalışmasında bu türden 100 civarında metin olduğunu ifade etmesine (1998: 605); Nihat Öztoprak’ın Türk Edebiyatında elifnâmeler konusunu topluca değerlendirme düşüncesiyle 80 civarında elifnâme topladığını belirtmesine (2006: 136); Erdoğan’ın Mehmet Arslan’ın 200 civarında elifnâme tespit ettiğini bildirmesine (2015: 244), Kaplan’ın da Burhan Kaçar’ın 100 civarında elifnâme tespit ettiğini söylemesine (2018: 196) rağmen elifnâmeleri topluca değerlendiren Mehmet Temizkan’ın çalışmasında 60 elifnâme örneği incelenmiş ve bunlardan sadece 12’sinin metni tespit edilmiştir (2007). Yani henüz Türk edebiyatında yazılan elifnâmeler hakkında genel bir değerlendirme yapılamamıştır.

Elifnamelerin şekil özelliklerinden hareketle birkaç farklı tasnif denemesi yapılmıştır. Doğan Kaya’nın yaptığı tasnife göre elifnâmelerde harfler,

- a. “Beytin başındadır.
- b. Dörtlüklerin başındadır.
- c. Birbiri ardınca her dörtlükte dizinin başına getirilir.
- d. Beyitlerin sonunda yer alır.
- e. Beyitler hâlindeki şiirlerde dize başlarında ve artlarındadır” (2007: 310).

Nihat Öztoprak ise elifnâmeleri; “Mısra başlarındaki kelimelerin ilk harflerinin elif’ten ye’ye doğru alfabetik sırayla yazılması şeklinde oluşan düz

elifnâmeler; mısra veya beyit başlarının ye'den elif'e doğru sıralanmasıyla meydana gelen ters elifnâmeler; baştan sona ve sondan başa doğru karışık sıralanan düz-ters elifnâmeler; kafiyeleli alfabetik dizilen ve mesnevi nazım şekliyle yazılmış elifnâmeler; eğitim ve eğlence amacıyla ve bir halk oyunu şeklinde tertip edilmiş olan elifnâmeler" şeklinde beş gruba ayırmıştır (2009: 818-822).

Bir başka tasnifte ise Kaçar, "elifnâmeleri şekil özellikleri bakımından mısra başında ve beyit hâlinde olanlar; mısra başında ve dörtlük hâlinde olanlar; mısra sonunda ve beyit hâlinde olanlar; mısra başında ve ortasında olanlar ile destan tarzında yazılanlar" (1997: 310-313) şeklinde beş gruba ayırmıştır. Tökel, bu sınıflandırmaya harfleri ebced sırasına göre yazılmış olanları da eklerken (2010: 59-60) Dilçin, elifnâmeleri sahip olduğu şekil özellikleri dolayısıyla muvaşşah olarak değerlendirmiştir (1983). Çelebioğlu ise elifnâmelerdeki bütün bu sıralamaların rastgele olmadığı hatta bu durumun muhteva ile bir bütünlük oluşturduğu fikrindedir (1998: 605).

Mevcut elifnâme örneklerinden hareketle bu metinlerin standart bir formunun olmadığı söylenebilir. Sınırlı sayıdaki mensur örnekleri bir kenara bırakılırsa bu metinlerin genellikle manzum olarak ve kaside, gazel, terkîb-bend, murabba, muhammes, müseddes, koşma ve destan gibi Türk şiirinde sıklıkla kullanılan nazım şekilleriyle oluşturuldukları görülmektedir. Elifnâmeler genellikle dinî-tasavvufî muhtevalı olmakla birlikte dindışı konularda yazılanları da vardır.

Nazım şekilleri ve muhtevalarındaki değişkenlikler dolayısıyla elifnâmelerin tür mü şekil mi olduğu hususunda tam bir hükme varılamamıştır. Türkçedeki nazım şekilleri ve edebî türlerden bahseden çalışmalarda doğrudan doğruya elifnâmelerle ilgili bir değerlendirme yapılmamıştır. Ancak dolaylı olarak bu metinlerden bahseden çalışmalarla bu metinleri çalışmalarına konu edinen araştırmacılardan tür olduğunu savunanlar olduğu gibi bunun bir şekil özelliği olduğu düşüncesinde olanlar da vardır (Çetin 1992; Güzel 2006; Öztoprak 2009). Bize göre farklı nazım şekillerinde hatta bazen mensur veya manzum-mensur karışık olarak kaleme alınması ve gerek dinî-tasavvufî gerekse din dışı konularda yazılanlardaki harf ve muhteva ilişkisi dolayısıyla elifnâmeler bir tür olarak kabul edilebilir.

Türk edebiyatında elifnâme olarak yazılan metinler peyderpey ortaya çıkmaya devam etmekte ve araştırmacılar tarafından elifnâme metinlerinin tanıtım ve değerlendirmesi yapılmaktadır¹. Bu çalışmada Türk edebiyatındaki

¹ Bunlardan bazıları şunlardır: (Açıkgöz 1989; Aslan 2008; Batıslam 2018; Candan 2012; Çetin 1992; Demirel 1996; Eflatun 2017; Erdoğan 2015; Gedik ve Alıcı 2018; Gökçimen 2010; Harmancı 2018; Kaçar 1997; Kınay 2013; Özcan 2015; Özkan 2012; Öztoprak

elifnâme metinlerine yeni bir halka eklemek düşüncesiyle Hüsni tarafından kaleme alınan bir elifnâme metni üzerinde tanıtma ve değerlendirme yapılacaktır.

Hüsni ve Elifnâmesi

Şiirlerinde Hüsni mahlasını kullanan şairin asıl adı Hüseyin Hüsni Efendi'dir. Hüsni hakkında bilinenler Son Asır Türk Şairleri ve Tuhfe-i Nâilî'de bulunan ve şairin Dîvân'ındaki ipuçlarından derlenen bilgilerden ibarettir. Buna göre Hüsni, bugün Bulgaristan sınırları içerisinde bulunan Cum'a-i Bâlâli (Yukarı Cuma)¹ Abdülkerim Efendi adlı birinin oğludur.

Dîvân'ında bulunan manzumelerden anlaşıldığına göre Sultan Abdülmecid devrinde yaşamıştır. H. 1263/M. 1846/47 tarihinde vefat eden Nakşi şeyhi Zülfikâr Efendi'nin müridi olan (İKTYDK 1967: 973; İnal 2000: 977) Hüsni'nin Dîvân'ında memleketi ve tarikatını belirten bir beyit bulunmaktadır:

Hasan Hüsni du'acı bir fakirdir
Vatan Cum'a giyer Nakşi külâhı (İnal 2000: 977)

Doğum ve ölüm tarihleri bilinmeyen şairin şiirlerini ihtiva eden ve 1847 yılında tertip ettiği Dîvân'ının bir nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde T. 5505 numaraya kayıtlıdır. Bu nüshada çalışmamıza konu olan elifnâme dışında 1 dîbâce, 4 kaside, besmele harfleriyle ilgili bir manzume, 335 gazel, 1 muhammes, 1 müseddes, 2 tarih ve netice-i dîvân başlıklı bir manzume vardır (İKTYDK 1967: 973).

Eserinde şairin,

Âşık-ı vuslat olan şöret-i şâmı aramaz
Vuslata tâlib olan hûr-ı cinânı aramaz

matla'lı bir gazeline yer veren İbnülemin Mahmut Kemâl İnal, Hüsni'nin şairliği hakkında "Manzûmeleri -emsâli nâzımların sözleri gibi- şiir addolunabilecek şeylerden değildir." değerlendirmesini yapmaktadır (2000: 977).

Hüsni'nin elifnâmesi terkiib-bend nazım şekliyle yazılmıştır. Üçer beyitlik 28 bentten oluşan bu şiir "mısra başlarındaki kelimelerin ilk harflerinin

2006a, 2006b, 2009; Öztürk 2012; Taş 2008; Taşkesenlioğlu 2017; Turan 2004, 2008; Turan ve Çetin 2012; Türkmen 1999).

¹ Cum'a-i Bâlâ (Yukarı Cuma), 14. yüzyılın sonlarında Osmanlı idaresine geçmiş ve Balkan savaşlarına kadar da Türk hâkimiyetinde kalmış bir şehirdir. Bulgar idaresine geçtikten sonra adı önce Türkçe ismine dayalı olarak Gorna Cumaya (Yukarı Cuma); 1950'de ise Bulgar Komünist Partisi'nin kurucusu Dimitar Blagoev'in anısına Blagoevgrad olarak değiştirilmiştir (Kiel 1993: 89).

elif'ten ye'ye doğru alfabetik sırayla yazılması şeklinde oluşan düz elifnâmeler" (Öztoprak 2009: 818) grubundandır. Arap alfabesindeki 28 harfle başlayan bentlerle oluşturulmuş manzumede pe, çe ve je harflerine yer verilmemiştir. Bu durum Kaplan'ın Klasik Türk edebiyatında yazılmış 84 elifnâme metni üzerindeki incelemesinden hareketle ulaştığı netice ile paralellik göstermektedir (2018: 199).

Dinî ve tasavvufî muhtevalı bir nasihatname niteliği taşıyan şiirde harfler, Çelebioğlu'nun genel olarak elifnâmelerle ilgili değerlendirmesine (1998: 605) uygun bir şekilde rastgele sıralanmamış, bu sıralama ile muhteva arasında bir bütünlük sağlanmıştır. Bilhassa bentlerin ilk mısra veya beytinde harf ve onunla ilgili açıklama verildikten sonra bendin diğer mısra ve beyitlerinde doğrudan bahis konusu harfle ilgili olmamak üzere şairin din, tasavvuf ve hayatla ilgili düşüncelerinden söz edilmiştir.

Buna göre *elif* harfi ile Allah lafzı arasında bir ilgi kurularak her zaman Allah'ı zikretmek gerektiği, elif harfi gibi kıyam etmenin lüzumu ve elif harfinin sadece bir harften ibaret olmayıp pek çok manayı ifade ettiği dile getirilmiştir.

Be harfi sırlarla doludur, fakat bu sır herkes tarafından bilinemez. Bülbül bu sırda sahip olsaydı rengin edalı bir kuş olup her çiçekten gül kokusu alabilirdi. *Be*, aynı zamanda besmelenin başıdır ve her işe onunla başlanmalıdır.

Kur'an tilavetinin tadı *te* harfiyle alınır, can bu safa ile tazelenir. Günah işlemekten korkanlardan olmak isteniyorsa her sahip olunan ölçülüp tartılmalıdır. Böylelikle ömrünü ihya edersin.

Se harfindeki sırlar açıklansa mananın sırrı ortaya çıkar. Marifet ilimleri tarikat mektebinde okuyanlara Allah'ın ihsanıdır. Göz açılıp muhabbet meydanında Allah'ın neler yarattığı görülmelidir.

Cim'in karnı değerli cevherlerle doludur. Cemal ve celali geçen âşık için batın ile zahir birdir.

Ha'nın noktası hayâdan eridiğinden başı açıktır. Halep oradaysa arşını buradadır. Bak şimdi Şam'da ırmaklar bürüdü. Yedi cehennem sekiz cennet vardır. Yediden geçilip¹ sekizde teselli bulunmalıdır².

Hı, *cim*'in karnına aldığı noktayı perçem gibi başına koydu. Ne kadar işlersen de taşın mercana benzeyeceğini sanma. Dünyanın yüzüne güldüğüne aldanma. Nil ve Ceyhun'la deniz bulanmaz.

¹ Ze harfinin ebced karşılığı 7'dir.

² Ha harfinin ebced karşılığı 8'dir.

Dal, ehl-i hâlin kisvesidir. Bu sebeple *dal*'ın sırrı delilsiz anlaşılamaz. [Bu sebeple] bir kâmile eriş ve ona bende ol. Bu âlem baştan ayağa bir seraptır; serap olan her şey ise sonunda toprağa döner.

Dal'ı bir nokta *zel* eder. Bal türlü çiçeklerden oluşur. Ey can eğer bu kemale erersen gözün malı mülkü görmez. Himmetinin zengin ve fakire erişmesi sana Hakk'ın hediyesidir.

Re kalb edilse *er* olur. Er gözde fer demektir. Başın göklere erse de mekânın, sonunda yer demektir. Bilirsin yer, gök ve süreyya yıldızı hep mâsivâdır.

Re'ye gül dalındaki çiğ tanesi gibi nokta gelince *ze*'ye döndü. Zamanın fitnesinden sakın. Güller de dikenle bezenmiştir. Eğer padişah gibi hüküm sürmek istiyorsan Âsaf gibi akla uy.

Sin (yaş) altmışa ulaştı¹, beli büküldü, vücudun bağı söküldü. Çok şükür bu fani tarlaya muhabbet tohumu ekildi. Sen de esenlik istiyorsan bir muhabbet ehli ara.

Şin, kaşın mihrabına secde etti. *Sin*'e benzer ancak üç noktası vardır. Başını kaldır ve bu bezme bir bak. Gönül derdinin şifası şimdi geldi. Şefaât Şahı'na bende ol zira tüm isimlerin müsemması odur.

Sad'a neden doksan² dediler. İki gelse sayı tamamlanır. İkisini bilersen kâmil olursun, her şeyin hayırla hâsıl olur. Hayra ulaşanlar şerri duymazlar. Hayırlıdan her zaman hayır doğar.

Dad, nokta ile tamamlandı. Sekiz yüz kulların diline düştü³. Sen hesap sahibine güven. Sayarsan sermayen elde sıfırdır. Allah bir kuluna bir fazilet verirse bu asla hesap edilemez.

Ey dost, *tı* harfine bak. Sayısı biliniyorsa da manası bir sırdır. Dokuzuncu adet ebcedle geldi. On altıncıda bir yeri var⁴. Bu iki yerde zaman ve mekânı ima eden iki muamma vardır.

Zı'yı birle çarpsan dokuz yüz görünür⁵. Dünyada insan çoktur. Bunların kimisi daneyi seçer kimisi samanı. Cihana insan olarak geldin ama bu fırsatın kıymetini bil, nefse uyma.

¹ Sin harfinin ebced karşılığı 60'tır.

² Sad harfinin ebced karşılığı 90'dır.

³ Dad harfinin ebced karşılığı 800'dür.

⁴ Tı harfinin ebced karşılığı 9'dur. Aynı zamanda Arap alfabesinde 16. harftir.

⁵ Zı harfinin ebced karşılığı 900'dür.

Kalem *ayn* harfini görünce ağzını açtı. Süleyman'a Belkıs gibi mektup yazsa, utangaçlığı geçince âşık maşukuna kıyam durur. *Ayn*'nın (gözün) sırrına eren âmâ namus ve arı yağma eder.

Bin yıl yaşasan da *gayn*'a bakma. Gayret et *gayn*'ın *ayn*'a dönüşmüştür. Kalıcı olsa dünya zevki ne hoştur. Ancak bu zevk beyaz gözlü huriye de benzemez. Ednâ olan, sevgiliye ulaşsa âlâdan âlâ olur.

Fe başına çiçek takmış gibidir. Yaşını sorsan seksendir¹. Feridun da olsan Eflatun da olsan aşına haram katma. Ey genç, Allah israf etmeyin buyurdu. Ye, iç iki âlemde de dinç ol.

Eger *kaf*tan *kaf*'a (baştanbaşa, her şeye) sahip olursan [da] kanaat eyle. (Yoksa) Helak olursun. Âlemdeki her şey bir yüzdür². Sâlik olursan tek kalırsın. Gözünü aç mürşidini ve onun sevdiklerini sev, esma-yı hüsnânın ne olduğunu bil.

Eger *kefi* bilersen Hak kâfidir. Gönül gözünü aç ve doğru yüze bak. Onun yüzünün hattından kitabı oku ve Allah'ın hükmü nedir bil. Dünya ve ahiret Allah'ın mülküdür. Âlâ ve ednâ hep onun hükmüyledir.

Liyakat varsa gel *lâm*'ı oku ve yardım edenlerin şahı(Allah)'ndan selamı al. İkilikten geçip birliği bul. Doğru ve yanlış sözü birbirinden ayır. Senin sözlerin ölülerini diriltir. Kendini bilsen bir emrinle bütün nesneleri yürütürsün.

Mîm aşk ülkesine sultan oldu. Onun manası gönle kutlu bir misafirdir. Kırklar ona teslim olsa layıktır. Niçin kendi kendisine delildir. Nice bilgin onun emrinde mahkûmdur. Er olan rengine boyanandır.

Kalem harfleri satıra yazdı. Sure elli harfle yazıldı. *Nûn* harfinin gıdası nokta oldu, nokta ile karnı ve kalbi doydu. Sanki şekerden helva yedi ki ona *men ve selva*³ denk olamaz.

Vâv'ın hududu altıdır dediler⁴. Niçin bir gözle görür? Boyu bükülmüş bu yolda baş eğmiştir. Sanki rükû etmiştir ama secdesi yoktur. Ey Allah'ım kullarını rüsva eyleme. Yolunu doğru, yerini cennet eyle.

He, iki gözünü açıp yâ hû dedi. Beş âlemden geçip kapıda durdu. Hû tüm âlemi kaplamıştır. Nereye baksan gören de görünen de odur.

¹ Fe harfinin ebced karşılığı 80'dir.

² Kaf harfinin ebced karşılığı 100'dür.

³ İsrâiloğulları'na çölde mucizevi bir şekilde verilen iki temel yiyeceğin adı.

⁴ Vav harfinin ebced karşılığı 6'dır.

Lâ'dan geçip ye harfine eriştik. Sanki iki ayaküstünde gölgedir. Ey Hüsni on parmağınla elini aç, dua edip ayağının toprağına yüzünü sür. Bu âlemde “lâ ve illâ¹”yı seçenler tevazu ile kıymet bulurlar.

Kesrete bakmaya gerek yok. Su gibi her yana akmamalı. Harflerin örtüsünden sıyrılırsan noktaya ulaşırsın. Ey nûr-ı mücellâ, altındaki ve üstündekilerle bu dünya, o denizden bir damla değildir.

Sonuç

Sonuç olarak Hüsni'nin 28 bendden oluşan bir terkîb-bend olarak yazılmış elifnâmesi tasavvufî düşüncelerin dile getirilen ve okuyucularına bu yönde birtakım bilgiler aktarmayı amaç edinmiş dinî-tasavvufî ve didaktik bir metindir. Genel olarak elifnâme türünün şekil ve muhteva özelliklerini taşıyan ve vezin kullanımı açısından da başarılı sayılabilecek metinde, muhtevaya uygun olarak sade bir dil tercih edilmiştir.

Kaynaklar

- Açıkgöz, N. (1989), "Bakayî'nin Battal-nâme Adlı Eserindeki Elifnâme", *Fırat Havzası II. Folklor ve Etnografya Sempozyumu*, Elazığ, s. 1-5.
- Arat, R. R. (1991), *Eski Türk Şiiri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Aslan, Ü. (2008), "XVIII. Yüzyıl Mutasavvıf Şairlerinden Fahrî Ahmed ve Elif-nâme Şerhi", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 19, s. 157-192.
- Batıslam, H. D. (2018), "Kıbrıslı Âşık Kenzî'nin Elif-nâmeleri", *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, C. 1, S. 2, s. 7-16.
- Candan, G. (2012), "Senî Ali'nin Elifnâme'si", *Turkish Studies*, C. 7, S. 1, s. 631-641.
- Çelebioğlu, Â. (1998), *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Çetin, İ. (1992), "Elifnameler ve Sefî Ali'nin Bir Elifnamesi", *Millî Folklor*, S. 16, s. 39-43.
- Demirel, M. (1996), "Âşık Paşa'nın Elif-nâmesi ve Dil Özellikleri", *Bilgi*, S. 3, s. 202-246.
- Dilçin, C. (2009), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eflatun, M. (2017), "Hoca Saadeddin Efendi'nin Elif-nâmesi", *Turkish Studies*, C. 12, S. 30, s. 125-136.
- Erdoğan, M. (2015), "Kıbrıslı Kenzî'nin Elif-nâmeleri", *Kıbrıs Türk Kültür ve Edebiyatı Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ed. M. Aylanç, G. Gümüşatam, Kıbrıs: Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Yayınları, s. 243-255.
- Gedik, S. ve L. Alıcı (2018), "Baba Rahîm Meşreb'in Elifnâmeleri", *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 65, s. 123-140.
- Gökçimen, A. (2010), "Türkmen Edebiyatında Elifname", *AÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 43, s. 105-120.
- Güzel, A. (2006), *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yayınları.

¹ Kelime-i tevhid.

- Harmancı, M. (2018), "Alfabe Öğretiminde Değerler Eğitimi: Kaygusuz Abdal'ın Elifnâme Örneği", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 21, s. 279-298.
- İnal, İ. M. K. (2000), *Son Asır Türk Şairleri*, C. II, Haz. M. K. Özgül, Ankara: AKM Yayınları.
- İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu (İKTYDK 1967), C. IV, İstanbul: MEB Basımevi.
- Kaçar, B. (1997), "Türk Edebiyatında Elifnâmeler", *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Seksiyon Bildirileri I*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 307-316.
- Kaplan, H. (2018), "Münîrî'nin Şiirlerinde Harf Simgeciligi ve Şairin Elif-Nâmesi", *Uluslararası Amasya Şairleri Bilim Şoleni (4-16 Ekim 2018) Bildiriler Kitabı*, Amasya, s. 177-208.
- Kaya, D. (2007), *Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kınay, N. (2013), "Bir Edebî Tarz Örneği Olarak Sâdık Kemâlî'nin Elif-nâmeleri", *Turkish Studies*, C. 8, S. 13, s. 1205-1213.
- Kiel, M. (1993), "Cuma", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 8, s. 89-90.
- Özcan, H. (2015), "Hataî'nin Elifnâme Şeklinde Yazdığı Düvazdeh", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 76, s. 191-204.
- Özkan, F. H. (2012), "Kaygusuz Abdal'ın Elifnâmesi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 64, s. 185-198.
- Öztoprak, N. (2006), "Bursalı Feyzi Efendi'nin Elifnameleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S. XXXV, s. 135-167.
- Öztoprak, N. (2006b), "Elifname Yazma Gelenegine Göre Fuzûlî'nin Elifnamesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Uluslararası V. Dil, Yazın, Değişiklik Sempozyumu Edebiyat, Edebiyat Öğretimi ve Değişiklik Yazıları*, Haz. C. Yıldız, L. Beyreli, Ankara: Pegem Yayınları, s. 327-336.
- Öztoprak, N. (2009), "Elifnamelerin Tertip Hususiyetleri ve Metin Tesisindeki Yeri", *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu, Bildiriler 2*, Erzurum, s. 817-829.
- Öztürk, N. (2012), "Elifnâme ve Nidâî'nin Elifnâmesi", *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri*, Adana, s. 173-185.
- Taş, H. (2008), "Deli Birâder Gazâlî [ö. 1535?]'nin Elifnâme'si", *Turkish Studies*, C. 3, S. 2, s. 642-652.
- Taşkesenlioğlu, L. (2017), "Divan Edebiyatında Elifnameler ve Bilinmeyen İki Elifname Örneği: Memi Can Saruhânî ve Ömer Karîbî Elifnameleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 58, s. 159-202.
- Temizkan, M. (2007), *Türk Edebiyatında Harf Şiirleri ve Elif-nâmeler*, İzmir: Külcüoğlu Kültür Merkezi.
- Turan, S. (2004), "Hatâyî'nin Elifnâme Tarzında Yazılmış Şiirleri", *Araştırmalar*, S. XI, s. 107-125.
- Turan, S. (2008), "Sultan da Elif-ba Yazar: Muhibbî'nin Elifnâme'si", *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü 1. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri*, Ed. A. Özkan, S. Turan, Isparta, s. 627-633.
- Turan, S. ve K. Çetin (2012), "Elif-nâmelerde Dil ve Üslûp Özellikleri: Mihri ve Nesîmî Örneği", *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü 2.*

Doğın Kaya Armağanı

- Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri*, Ed. V. Kartalcık, K. Çetin, Isparta, s. 1099-1120.
- Türkmen, F. (1999), "Yazılı Kaynaklardaki (Cönklerdeki) Bektaşî Şairlerin Şiirlerinde Görülen Yeni Şekiller", *1. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyum Bildirileri*, Ankara, s. 339-355

Ek: Elifnâme (*Hüsni Dîvânı*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T. 5505)

[5a]

TERKÎBÜ 'ALÂ HURÛFÎ'L-HECÂ

[mefâ 'îlün mefâ 'îlün fe 'ûlün]

I

- 1 ELİF Allâh adın zikr eyle dâyim
Elif-tek ol 'ibâdât içre kâyim
2 Elif bir harf velî biñ ma 'nisi var
Gel âgâh ol be hey dil olma nâyim
3 Hidâyet bâbını feth ede Mevlâ
'Înâyet kıla her dem Hak Te 'âlâ

II

- 1 Eger bülbül bileydi sırr-ı BÂ'yı
Görürdük andaki rengin edâyı
2 Alırdı gül kokusun her çiçekden
N'iderdi kesret içre hûy hâyı
3 O bâ'dur re 's-i b'ismillâh'da cânâ
Her işde kıl aña evvel temennâ

III

[5b]

- 1 Tilâvet dâdını bul harf-i TÂ'dan
Hayât-ı tâze bulsun cân safâdan
2 Ko her a 'mâlini mîzân-ı kısta
Olam derseñ gürûh-ı etkiyâdan
3 Bu 'ömr-i nâzenînün eyle ihyâ
Olasın zevk-i cân ile müheyyâ

IV

- 1 Eger SÂ'dan eser gelse beyâna
Çıkardı sırr-ı ma 'nâ hep 'ayâna
2 'Ulûm-ı ma 'rifet ihsân-ı Hak'dur
Tarîkat mektebinde okuyana
3 Bu meydân-ı mahabbet içre hâlâ
Gözin aç bak neler var etdi Mevlâ

V

- 1 CİM'ün karnı dolu dürlü cevâhir
'Aded ma 'lûm bahâda hayli vâfir
2 Geçen 'âşık celâliyle cemâli
Bir olur aña bâtın ile zâhir
3 Olanlar vech-i yâre bunda bînâ
Okur bir harfine biñ dürlü ma 'nâ

VI

- 1 Hayâdan derleyip nokta eridi
Anuñcün başı açık **HÂ** yürüdü
- 2 Haleb onda denir arşunu bunda
Gör imdi Şâm'da ırmaklar bürüdü
- 3 Yedi tamu sekiz cennet mu 'allâ
Yediden geç sekizde bul tesellâ

VII

- 1 Kodu perçem gibi bir nokta başa
Cim aldı karnına **HÂ** başdan aş
- 2 Ne deñli perveriş verseñ aña sen
Yine mercânî beñzer sanma taş
- 3 Gülerse yüzüne aldanma dünyâ
Bulanmaz Nîl Ceyhûn ile deryâ

VIII

- 1 Delilsiz fehm olunmaz remzi **DÂL**'iñ
Niçin kim kisvesidir ehl-i halîñ
- 2 Eriş bir kâmile ol bende zîrâ
Görürsün devre girmiş mâh-ı sâlik
- 3 Bu ' âlem bir serâb olmuş ser-â-pâ
[6a] Serâb olan döner soñra türâba

IX

- 1 Temessül noktadur dâli eder **ZÂL**
Nice dürlü çiçekden cem ' olur bal
- 2 Eger cânâ irerseñ bu kemâle
Gözün görmez olur mülk ile mâl
- 3 Saña ancak budur Hak'dan hedâyâ
Erişe himmetün bay u gedâyâ

X

- 1 Eger **RÂ** kalb oluna er dimekdir
Er oldur kim gözinde fer dimekdir
- 2 Başın irse cihânda âsmâna
Yine soñra mekânun yer dimekdir
- 3 Bilirsin mâ-sivâdır cümle eşyâ
Gerek yer gök gerek necm-i süreyyâ

XI

- 1 Gelince râya nokta **ZÂ**'ya döndü
Sanasın gül dalında nâle konu
- 2 Zamânın fitnessinden ihtirâz et
Niçin kim hâr ile güller bezendi
- 3 Dilerseñ husrevâne hükûm-dârâ
Ri ' âyet eyle ' akla Âsâf-ârâ

XII

- 1 SÎN erdi altmışa kaddi büküldü
Vücûd ikliminiñ bendi söküldü
- 2 Bu fânî mezra 'a içre tesellâ
Mahabbet tohmı hamd olsun ekildi
- 3 Saña oldur selâmet ey dil-ârâ
Hemân durma mahabbet ehlin ara

XIII

- 1 Kaşın mihrâbına ŞÎN secde kıldı
Sine benzer velî üç nokta buldu
- 2 Başın kaldır bu bezme bir nazar kıl
Gönül derdiñ şifâsı şimdi geldi
- 3 Şefâ 'at şâhına ol bende zîrâ
Kamu esmânın oldur müsemma

XIV

- 1 Neden doksan dediler SÂD'a ey dil
İki gelse olur a 'dâdı kâmil
- 2 İkinin bilirseñ kâmil olduñ
Olur her şeylerin hayr-ile hâsıl
- [6b] 3 Erenler hayra etmez şerri isgâ
Hayırlıdan hayr her demde dogâ

XV

- 1 Kemâli nokta ile oldu ZÂD'ın
Sekiz yüz diline düşdü 'ibâduñ
- 2 Sayarsañ elde ser-mâyeñ sıfırdır
Hesâb ıssına olsun i 'timâdın
- 3 Hudâ bir kuluna fazl itse i 'tâ
Verir bi-had hesâba sığmaz aslâ

XVI

- 1 Nazar kıl harfi TÂ'ya gel be hey yâr
'Aded ma 'lûm ise ma 'nâsı esrâr
- 2 Dokuzuncı 'aded ebcedle geldi
On altıncıda bir dahi yeri var
- 3 Bu iki yerde var iki mu 'ammâ
Zamânıyla mekâna eder i 'mâ

XVII

- 1 Eger bir noktaya zarb etsen anı
Dokuz yüzden görünür ZÂ'yı tanı
- 2 Cihânda âdem oğlu çokdur ancak
Kimi dâne seçer kimi samanı
- 3 Cihâna geldüñ insân oldun ammâ
Bu fırsat kadrini nefse uyma

XVIII

- 1 Görünce ‘**AYN**’ı agzın açdı hâme
Süleymân’a yaza Belkısî nâme
2 Hicâbı gerçi yetmiş biñ geçince
Durur ma ‘şûkına ‘âşık kıyâma
3 Nedir nâmûs ‘ârı görmez a ‘mâ
‘Ayn sırrına eren kıldı yagmâ

XIX

- 1 Eger biñ yaşarsan bakma **GAYN**’a
Çalış gaynıñ mübeddel ola ‘ayna
2 Sebât olsa ne hoşdur zevk-i dünyâ
Velî benzer mi zevki hûr-ı ‘îne
3 Visâl-i yâre vâsıl olsa ednâ
Olur ednâ iken a ‘lâdan a ‘lâ

XX

- 1 Çiçek takmış gibidir **FÂ** başında
Sorarsañ yaşını seksen yaşında
[7a] 2 Ferîdûn olsan ey cân yâ Felâtûn
Sakin ammâ harâm katma aşında
3 Didi *lâ-tusrifû*¹ Hak ey cûvânâ
Ye iç ol iki ‘âlemde tûvânâ

XXI

- 1 Eger **KÂF**’dan kâfa mâlik olursañ
Kanâ ‘at eyle ger hâlik olursañ
2 Kamu bir yüz dūrūr ‘âlem ‘azîzim
Kalırsın yek nazar sâlik olursañ
3 Gözüñ aç mürşide eyle tevellâ
Bilesin n’idüğü esmâ-yı hüsnâ

XXII

- 1 Eger **KÂF**’ı bilirseñ kâfidür Hak
Göñül gözün açuben hak yüze bak
2 Okuyup hatt-ı ruyuñdan kitâbı
Bilesin hem nedür ahkâm-ı Mutlak
3 Hudâ’nıñ mülküdür dünyâ vü ‘ukbâ
Onuñ hükmündedir a ‘lâ vü ednâ

XXIII

- 1 Liyâkat var ise gel oku **LÂM**’ı
Alasın şâh-ı mu ‘înden selâmı
2 İkilikden geçip birlik bulagör
Seçesin bâtil ile hak kelâmı
3 Sözün mevtâları ederdi ihyâ
Özün bilseñ yürür emrûñle eşyâ

¹ Araf 31.

XXIV

- 1 Mahabbet mülküne **MÎM** oldu sultân
Onuñ ma ' nâsı câna kutlu mihmân
- 2 Müsellem olsa kırklar aña lâîk
Niçin kendi olur kendüye bürhân
- 3 Onuñ emrinde mahkûm niçe dâna
Er oldur rengine onuñ boyana

XXV

- 1 Kalem çekdi hurûfâtı sutûra
Yazıldı elli harfden oldu sûre
- 2 Gıdâsı harf-i **NÛN**'uñ oldu nokta
Doyundu karnı kalbi döndi nûra
- 3 Yedi san kim şekerendür bu helvâ
Mu ' âdil olmaz aña menn ü selvâ

[7b] XXVI

- 1 Dediler altıdır **VÂV**'iñ hudûdu
Niçin bir gözden olmuşdur şuhûdu
- 2 Bükülmüş kaddi baş egmiş bu yolda
Rükû ' etmiş sanasın yok sücûdî
- 3 Hudâyâ kullarını kılma rüsvâ
Yolun doğru yerin kıl dâr-ı me ' vâ

XXVI

- 1 İki dîde açıp **HÂ** yakdı yâ hû
Beş ' âlemden geçübün kıldı tapu
- 2 Cemî ' i kâ ' inâtı kaplamışdır
Neye baksan gören hem görünen Hû
- 3 Kanı sâhib-basar ede temâşâ
Kamu bir Hû durur bu cümle inşâ

XXVII

- 1 Geçip lâdan irişdük harf-i **YÂ**'ya
İki pây üzre gûyâ tutdu sâye
- 2 Eliñ aç Hüsnîyâ on parmağ-ıla
Du ' â edip yüzün sür hâk-i pâye
- 3 Bu ' âlemde seçenler lâ vü illâ
Tevâzu ' la bulurlar kadr-i a ' lâ

XXVIII

- 1 Ne hâcet kesret-i emvâca bakmak
' Acebdır su gibi her yana akmak
- 2 Libâs-ı harfden olursañ mu ' arrâ
Erersin nokta-i deryâya mutlak
- 3 O deryâdan bu ' âlem zir ü bâlâ
Degil bir katre ey nûr-ı mücellâ